

MAGDÓ JÁNOS

KISEBBSÉGEK HELYZETE GÖRÖGORSZÁGBAN

A görögországi őshonos kisebbségek aránya az ország függetlenségének elnyerése óta folyamatosan csökken. Legnagyobb mértékben a 20. század elején zajlott konfliktusok járultak hozzá a nemzeti-etnikai és vallási arányok megváltoztatásához az őshonos kisebbségek tömeges távozása révén. E folyamat eredményképpen a különböző kisebbségi közösségek számaránya nem túl jelentős, mégis kisebbségi vonatkozású témák gyakran szerepelnek a mindennapokban, példának okáért a török–görög viszony, a romakérdés, egyes antiszemita megnyilvánulások vagy akár a macedón állam névkérdése kapcsán.

Bár jelen dolgozat a kisebbség kifejezést használja, a görög állam – egy kivétellel – nem ismeri el kisebbségek létezését, csak olyan egyénekét, kiknek hagyományai, nyelvhasználata vagy vallása eltér a többségétől. Ezt a felfogást a görög jogrendszer is tükrözi, melyben nincs utalás kisebbségekre és velük összefüggő közösségi jogokra.

Az egyén jogainak biztosításáról a görög alkotmány 5. cikke rendelkezik:¹ „Minden, Görögország területén élő személy életének, méltóságának és szabadságának teljes körű védelmét élvezi, függetlenül nemzetiségétől, faji vagy nyelvi hovatartozásától, vallási vagy politikai meggyőződésétől.”² Ezt a garanciát azonban nem szabad egyéni kisebbségi jogok biztosításaként értelmezni, a passzus az emberi jogok általános védelmére vonatkozik az ország nemzetközi kötelezettségei értelmében.

Nemzetközi szinten Görögország aláírta, de nem ratifikálta a *Nemzeti Kisebbségek Védelméről* szóló *Keretegyezményt*, és nem csatlakozott a *Regionális vagy Kisebbségi Nyelvek Európai Chartájához*, bár az ENSZ, az ET és az EU tagjaként számos emberi jogi vonatkozású jogszabályt vall magáénak, melyek a kisebbségi egyének szempontjából is relevanciával bírnak.³

A görög állam egyetlenként – az 1923-as *Lausanne-i Szerződés* előírásai alapján – elismer egy muzulmán (tehát kizárólag vallási) kisebbséget az ország északkeleti részén található Nyugat-Trákia tartományban (tehát földrajzilag korlátozott keretek között). Az itt élő kisebbségnek joga van az anyanyelvi oktatásra, vallásának szabad gyakorlására, jótékonysági, vallási és szociális intézmények alapítására, illetve családi ügyekben a saját jogrendszer szerinti bíraskodásra. A jogok gyakorlása során azonban gyakran akadá-

lyokba ütközik, mivel a görög állam restriktíven alkalmazza a Szerződés előírásait, és megpróbálja ellenőrzése alatt tartani a kisebbségi intézményeket.

A görögországi kisebbségek helyzetének elemzése során fontos rámutatni, hogy e közösségek gyakran nem tisztán csak vallási, csak nemzeti vagy csak nyelvi kisebbségként, hanem ezek valamilyen kombinációjaként jelennek meg. Jó példák erre a muzulmán vallási kisebbséget alkotó közösségek: a törökök nemzeti, a szláv anyanyelvű pomákok nyelvi, a romák pedig etnikai kisebbségként is felfoghatók.

E dolgozat kizárólag a nemzeti/etnikai, valamint a vallási kisebbségek helyzetének fontosabb aspektusait kívánja ismertetni, elsősorban négy olyan jelentésből indulva ki, melyek a görögországi kisebbségek helyzetét vették górcső alá.⁴ Meglepő módon mind a négy – egymástól független – jelentést rövid idő leforgása alatt adták ki,⁵ ami bizonyítja a téma fontosságát az európai és nemzetközi közösség számára. Bár a jelentések tartalma különbözik, és más-más aspektusokra fektetik a hangsúlyt, a nyugat-trákiai muzulmán kisebbség kérdése mindegyikben kiemelt helyet kap.⁶

Tartalmát tekintve a dolgozat rövid áttekintést nyújt:

- a kisebbségek helyzetének alakulásáról a modernkori Görögország történetében, majd elemzi
 - a nyugat-trákiai muzulmán kisebbség,
 - az észak-görögországi szlavo-macedón nemzeti kisebbség,
 - a roma etnikai kisebbség,
 - a vlach nyelvi kisebbségi közösség és
 - a görögországi vallási kisebbségek helyzetét, végezetül pedig
 - értékeli a görög kisebbségi politikát, kitérve egyes Magyarország számára fontos aspektusokra.

Történelmi áttekintés

A kisebbségi kérdés egyidejű a modern Görögország történetével. Az 1821-es függetlenségi háború kitörésével és a több évszázados török uralom lezárásával párhuzamosan⁷ megkezdődött a görög állam, valamint a görög nemzet „kialakítása”. Ennek alapvető pilléreit a görög ortodox vallási hovatartozás és az ókori görög nyelvvel, kultúrával és történelemmel való azonosulás képezték, különös hangsúlyt fektetve az ógörög-újjörög kontinuitásra. E törekvések szükségképpen szembenálláshoz vezettek a területen élő nagyszámú nemzeti vagy vallási kisebbségi közösségekkel, melyek „eltávolítása” előfeltétele volt a görög nemzeti egységállam megteremtésének.

A görögországi kisebbségek (és ezzel egyidőben a Görögországon kívüli élő görög kisebbség) számára szomorú fordulatot hoztak a balkáni háborúk, az első világháború és főként az azt követő görög-török háború (1919–1922).

A balkáni háborúk következtében került görög fennhatóság alá Epirusz, Makedónia és Trákia nyugati része, melyek lakossága csak részben volt görög, ám a betelepítések következtében a nemzetiségi arányok drasztikusan megváltoztak.⁸ Hasonló következményei voltak az első világháborúnak is: példaként említhető a Bulgária és egyes győztes hatalmak között megkötött *Neuilly-i Békeszerződés* (1919. november 27.), melynek részét képezte egy lakosságcsere egyezmény Bulgária és Görögország között. Ennek értelmében mintegy 30 ezer görög hagyta el Bulgáriát és 53 ezer bolgár Görögországot.⁹ A világháború előtt és alatt azonban becslések szerint több mint 100 ezer bolgár hagyta el a görög területeket.

A görögországi etnikai összetétel radikális megváltozása azonban leginkább a görög-török háborúhoz és az azt követő *Lausanne-i Lakosságcsere Egyezmény*hez (1923. január 30.) kapcsolódik.¹⁰ Már a háború során a mintegy félmillió főt számláló muzulmán közösség egy részének el kellett hagynia Görögországot, és az eredetileg 1,5 millió főt számláló kis-ázsiai görögység döntő többségét is elűzték szülőföldjéről. Így a Lakosságcsere Egyezmény tulajdonképpen a háború során tömegessé vált emigráció rendezett keretek között való befejezését szolgálta, hisz 1923 januárjára Görögországban már csak 355 ezer kitelepítésre ítélt muzulmán élt, míg Kis-Ázsiában csak 190 ezer görög. A lakosságcsere vallási alapon történt: a görög ortodox keresztényeknek távoznuk kellett Törökországból, még akkor is, ha anyanyelvük török volt, viszont a csak görögül beszélő muzulmánok maradhattak. Fordítva, a nem ortodox törököknek el kellett hagyniuk Görögországot, még ha görög volt is az anyanyelvük.¹¹

Az 1913 és 1923 közötti etnikai tisztogatást és lakosságcserét néhány kisebbségi közösségnek sikerült átvészelnie: Görögországban maradhattak a Nyugat-Trákiában élő muzulmánok és egy jelentős szláv kisebbség élt Makedóniában is.¹² Míg azonban 1913-ban a görögországi lakosság 13%-a tartozott valamely kisebbséghez, az 1928-as népszámlálás szerint arányuk 6,2%-ra csökkent.¹³ A muzulmán kisebbségen kívül (122 ezer személy, 1,96%) szláv ajkúak (82 ezer, 1,32%), zsidók (72 ezer, 1,17%), örmények (32 ezer, 0,5%) és vlachok (20 ezer, 0,32%) alkották a kisebbségi közösség fő csoportjait. Ezen csoportok némelyikére azonban a második világháború és az azt követő görög polgárháború ismét súlyos csapásokat mért.

A világháború során – a német megszállás és az azt követő deportálások következtében – majdnem teljesen megsemmisült Thesszaloniki évszázados zsidó közössége. A megszállók 1943-ban összesen 54 ezer zsidót deportáltak a haláltáborokba, melynek következtében elpusztult az akkori zsidó közösség közel 98%-a. Mai számuk 1–1,4 ezerre tehető.¹⁴ Jelenleg Görögországban nagyjából 5–5,5 ezren vallják magukat zsidónak, a legnagyobb közösség Athénban él. A görög állam és a zsidó közösség viszonyát külön törvény szabályozza.¹⁵

A szláv ajkú kisebbség számát az 1940-es népszámlálás 94,5 ezer főben állapította meg (az összlakosság 1,29%-a). A görög polgárháború során (1946–1949) e kisebbség számos képviselője vett részt a harcokban, döntő többségük a Görög Kommunista Párt (KKE) katonai szárnyát képező Görög Demokratikus Hadseregben (DSE).¹⁶ Egyes becslések szerint a DSE 60%-a szlavomacedón származású volt.¹⁷ Támogatásuk annak volt köszönhető, hogy győzelem esetén a Kommunista Párt kisebbségi jogaik biztosítását és tiszteletben tartását ígerte. Ez a hozzáállás alapvetően különbözött a kisebbség által a 20-as, 30-as években tapasztaltaktól, amikor a görög kormányok korlátozták a közösség kulturális tevékenységét és nyelvhasználatát, illetve törvényeket hoztak a nem görög nevű helységek, földrajzi egységek átnevezéséről és a szlavomacedón vezetéknevek megváltoztatásáról. A kommunista oldal polgárháborús veresége következtében azonban a szlávajkú kisebbség számos tagjának menekülnie kellett, a távozók számát illetően eltérő adatok láttak napvilágot.¹⁸

A nyugat-trákiai muzulmán kisebbség helyzete

Az évszázados török uralmat követően az új állam elsősorban a török/muzulmán elemet kívánta eltávolítani az országból, mely mind kulturálisan, mind pedig nyelvileg és vallásilag lényegesen elütött az őshonos lakosságtól.¹⁹ E törekvést 1923-ra siker koronázta, az egyetlen kivételt a nyugat-trákiai muzulmánok képezték.

Az 1991-es népszámlálás a nyugat-trákiai muzulmán kisebbség számát 97 604 főben állapítja meg, bár a muzulmán közösség 120–130 ezer (újabbban 150 ezer) körülire becsüli ezt a számot. Megjegyzendő, hogy nem egy homogén csoportról van szó: 50% a magukat török nemzetiségűnek tartók, 35% a pomákok (muzulmán vallású szláv ajkú) és 15% a muzulmán vallású romák aránya.²⁰ Nyugat-Trákia tartomány összlakosságának nagyjából 29%-a muzulmán, ezen belül a lakosság többségét képezik Rodopi megyében (56–58%), Xanthiban az arányuk 42–44%, és csak 5% a Törökországgal határos Evrosz megyében.

A nyugat-trákiai muzulmán kisebbség a görög-török háborút követően Görögországban maradhatott, jogait az 1923. július 24-i *Lausanne-i Szerződés* rögzítette. A szerződés 38–44. cikke felsorolja a török kormány kötelezettségeit nem muzulmán polgáraival szemben: vallásszabadság biztosítása, törvény előtti egyenlőség, szabad nyelvhasználat, anyanyelvi oktatás biztosítása, szociális, vallási intézmények alapításának joga stb. A 45. cikk pedig Görögország vonatkozásában szabja meg, hogy a területén élő muzulmán kisebbség számára ugyanezen jogokat kell biztosítani.

E „kölcsonosségi klauzula” határozta meg évtizedeken át Görögország és Törökország kisebbségi politikáját. Görögország a maga részéről – még ha

gyakran fogcsikorgatva és kiskapukat keresve is – eleget tett kötelezettségeinek, ám a szerződés előírásait, Törökországhoz hasonlóan, restriktíven alkalmazta: szigorúan csak azt teljesítette, amit vállalt, és nem volt hajlandó – a kisebbségvédelmi tendenciákat követve – a kisebbség jogait bővíteni. Görögország magatartását a muzulmán kisebbséggel szemben döntően befolyásolta és befolyásolja Törökország bánásmódja saját görög kisebbségével. Görög szempontból különösen fájdalmas, hogy míg az 1923-as szerződéskötés idején mintegy 200 ezer görög nemzetiségű személy élt Isztambulban, ma alig 2-3 ezerre tehető a számuk, döntően idősebb személyek. Másrészt viszont a görögországi muzulmánok ma is nagyjából ugyanannyian vannak, mint 1923-ban.²¹

(A nemzeti kisebbségként való elismerés megtagadása, az egyesülési szabadság megsértése) A *Lausanne-i Békeszerződés* 45. cikke kifejezetten muzulmán kisebbségről beszél Görögországban, így erre hivatkozva a görög állam nem ismer el nemzeti kisebbségeket Nyugat-Trákiában. Ezzel szemben a tráki muzulmánok többsége török nemzetiségűnek vallja magát, így nem meglepő, hogy a kisebbség tagjai az általuk létrehozott egyesületek nevében szerepeltetni kívánják a „török” jelzőt, amit a görög hatóságok nem engedélyeznek, és visszautasítják az egyesület bejegyzését.²² Bár az Emberi Jogok Európai Bírósága (ECHR) több esetben is Görögország ellen ítélt, ez nem változtatta meg a görög hatóságok hozzáállását.

Másrészt viszont a hivatalos szerveket nem zavarja a „pomák”, „roma” vagy „örmény” elnevezés szerepeltetése egyesületi nevekben, ami felveti a diszkrimináció vádját és azt a gyanút, hogy a görög kormány éket próbál verni a muzulmán kisebbség egyes csoportjai közé azért, hogy eltérő bánásmódot alkalmaz velük szemben. A muzulmán vezetők azt hangsúlyozzák, hogy a muzulmán közösség egységesen török nemzetiségű, hiszen minden muzulmán törökül beszél.²³

*(Vallásszabadság – A muftik kinevezése, illetve megválasztása körüli vita)*²⁴ Nyugat-Trákiában két jogrendszer működik egymással párhuzamosan: a görög polgári jog és a saria jog. A muzulmán lakosok családügyi és örökösödési kérdésekben a muftihoz fordulhatnak, aki a saria szabályai szerint jár el.²⁵ Döntését meg kell erősítenie egy görög polgári bíróságnak, mely azonban rendszerint jóváhagyja a mufti döntését.²⁶ A bírói jogkör mellé társul a mufti valósi életben betöltött vezető szerepe, így érthető, hogy a muzulmán közösség maga kívánja megválasztani elöljáróit. A közösséget ettől a jogától egy 1990-ben született görög elnöki rendelet fosztotta meg, mely a továbbiakban a mufti személyének rendeleti úton való kijelöléséről határozott.

A muzulmán kisebbség nem volt hajlandó ebbe beletörödni és továbbra is megválasztotta vezetőit, akik így párhuzamosan működnek az állam által ki-

nevezettekkel, érthetően csak vallási funkciókat ellátva.²⁷ A görög hatóságok azonban nem ismerik el a választott vezetőket, és többük ellen eljárást is indítottak vallásos szimbólumok illegális használata miatt. Az ügyek az Emberi Jogok Európai Bírósága elé kerültek, mely következetesen a görög állam ellen ítélte, azzal érvelve, hogy a vallási vezetőként való „viselkedés” nem ellentétes a vallási pluralizmus elvével egy demokratikus társadalomban. Ennek hatására a hatóságok jelenleg hallgatólagosan tolerálják a választott muftik tevékenységét.

Gondot jelent a kisebbség számára az is, hogy a muftik – a fent leírt bírói és vallási funkciójukon túl – a közösségi jótékonyági alapítványok (waqfs) felett is rendelkeznek, így a közösségi vagyon kulcsa is a kinevezett muftik kezében van. A kisebbség képviselői azt is nehezményezik, hogy az állam fenntartja magának a kuratóriumi tagok kinevezésének jogát.

A muftik kinevezésén túl a görög állam ragaszkodik a muzulmán vallás-tanárok (imámok) kinevezéséhez is. 2007-ben született döntés 240 imám kinevezéséről, akik a fizetésüket központi forrásokból kapják. Olyan szimbolikus kérdésekre is kiterjed a hatóságok figyelme, mint a minaretek magasságának szabályozása.

(Oktatási kérdések) A muzulmán kisebbség számára gondot jelent, hogy a kisebbségi tannyelvű iskolákban (elsősorban az általános iskolákban) folyó oktatás alacsony színvonalú, így egyes szülők kényszerűen görög iskolába kell, hogy küldjék gyerekeiket.²⁸ A Thesszaloniki Speciális Pedagógiai Akadémia, ahol a kisebbségi tanintézmények oktatóit képezik, nem megfelelő színvonalú és az onnan kikerülő tanerő felkészületlen. Ezt a hiányosságot csak nagyon kis mértékben kompenzálják az évente Törökországból érkező vendégtanárok.²⁹

További gondot jelent, hogy az általános iskolát elvégzett gyerekek számára nincs elég középfokú kisebbségi tanintézmény tanulmányaik folytatásához.³⁰ Vonatkozik ez az alsó tagozatra, a „gimnáziumra”, melynek elvégzése kötelező Görögországban és a felső tagozatra, a „liceumra” is, hiszen mindössze két-két ilyen intézmény (és két Korán-iskola) áll a kisebbségi diákok rendelkezésére.³¹ Ennek egyenes következménye, hogy sok szülő Törökországba küldi gyerekeit tanulni, ami tovább csökkent a kisebbségi tanulók amúgy sem magas szintű görög nyelvi kompetenciáit.³² Ez utóbbi komoly gondot jelent a görög állam és a kisebbségi közösség számára egyaránt. Az állam nyelvének ismerete nélkül a fiataloknak nem sikerül integrálódniuk a többségi társadalomba, aminek következménye a befelé fordulás és teljes azonosulás a török nyelvvel és kultúrával. Görögország számára ez a folyamat pedig a nyugat-trákiai társadalom tartós megosztottságának rémképét vetíti előre vallási/kulturális/nyelvi törésvonalak mentén.

Az integráció elősegítésére a görög állam kilenc oktatási központot létesített a tartományban, melyekben a muzulmán gyerekek (és szüleik) fakultatív görög nyelvoktatásban részesülhetnek és együtt tanulhatnak görög diákokkal. A nyelvi kompetenciák fejlesztése mellett e központok másik fontos szerepe a tanulási kedv kialakítása a muzulmán fiatalok körében, tekintettel arra, hogy sokan közülük idő előtt abbahagyják tanulmányaikat. A diákok részére a görög állam kiépített egy ösztöndíjrendszert, és bevezette a törököt mint idegen nyelvet azon (nem kisebbségi) iskolákban, melyekbe kisebbséghez tartozó diákok is járnak.

Egy másik reménykeltő intézkedés a felsőfokú oktatás terén történt: érettségivel rendelkező muzulmán fiatalok számára a görög állam az egyetemi helyek 0,5%-át biztosítja. Ez lehetőséget ad a kisebbségi fiataloknak, hogy Görögországban folytassák felsőfokú tanulmányaikat, mivel pozitív diszkrimináció hiányában nem lenne esélyük versenyre kelni a görög anyanyelvű felvételizőkkel.

Ugyancsak e gondolatmenet mentén: a görög állam egy 2008-as törvény alapján 0,5%-os kvótát biztosít a kisebbségi származású személyeknek a közhivatalokban megüresedő állások betöltésére országszerte. A kisebbség képviselői viszont azt kérik, hogy az állam ezt a kvótát elsősorban a trákiai intézményekben biztosítsa. E követelés mögött a tanult fiatalok elvándorlástól való félelem és a „saját embereink” elhelyezésének vágya áll a közösség mindennapjait meghatározó tartományi intézményekben.

(A görög állampolgárság megvonásának, illetve visszaállításának kérdése) Az 1955. évi görög Állampolgársági törvény 19. cikkelye lehetővé tette a görög állampolgárságtól való megfosztást azon személyek esetében, akik nem görög származásúak és a hazatérés szándéka nélkül hagyták el Görögországot. Ennek következtében, a görög Belügyminisztérium adatai szerint, 46 638 muzulmán kisebbségi személyt fosztottak meg állampolgárságától.³³ A cikkelyt 1998-ban eltörölték, ám az érintettek állampolgárságának visszaállítása nem történt meg. Többségük Törökországba emigrált, de egy 2007-es adat szerint Görögországban is él még 107 hontalan kisebbségi muzulmán személy. A görög kormány ígéretet tett helyzetük rendezésére, de erre mostanáig csak korlátozottan került sor.³⁴ A trákiai muzulmán kisebbség vezetői azt követelik, hogy minden érintett és azok családtagjai kapják vissza állampolgárságukat, függetlenül jelenlegi állampolgárságuktól és tartózkodási helyüktől. Mivel ez a szám beláthatatlan, a görög állam aligha fog e kérésnek eleget tenni.

Bár a fent említett problémák továbbra is gondot jelentenek, a görög kormány hozzáállása a muzulmán kisebbséghez jelentős változáson ment keresztül az elmúlt 10 évben, elrugaszkodva a „kölcsonösségi klauzula” merev alkalmazásától. Nyilvánvalóvá vált ugyanis, hogy a muzulmán kisebbség elszigetelése és hátrányos helyzetben való meghagyása tovább gyengítette vol-

na Görögországgal szembeni lojalitásukat és tág teret nyitott volna az amúgy is markánsan jelen lévő török befolyásnak.³⁵ Ez hosszú távon az ország destabilizálásának és a területi egység megbomlásának rémképét vetíti előre. Ezt elkerülendő a görög kormány apró, de határozott lépéseket tesz muzulmán állampolgárainak „megnyerése” és integrációjuk erősítése érdekében. A mentalitásváltozás elsősorban az oktatás területén következett be, a döntéshozók felismerték az általános tudás és a görög nyelvi kompetenciák fejlesztésének szükségességét. Ezzel a hazájukban való boldogulás perspektíváját kínálják a muzulmán fiataloknak, ugyanakkor megpróbálják elfordítani őket „alternatív” oktatási struktúráktól (Korán-iskolák vagy a Fetullah Güllen-féle iskolák, melyek egyes vélemények szerint titokban működnek Görögországban).

A nyitottabb megközelítés ellenére azonban a görög állam továbbra is bizalmatlansággal viseltetik a muzulmán kisebbség iránt és arra törekszik, hogy minél teljesebb ellenőrzést gyakoroljon kulcsfontosságú területeken, mint amilyen a vallási élet (muftik és imámok kinevezése), a közösségi vagyion ellenőrzése (megbízható kurátorok kinevezése az alapítványokhoz a Törökországból érkező adományok szemmel tartása végett) vagy a kisebbségi iskolák helyettes vezetői posztjainak görög nemzetiségű személyekkel való betöltése. Kiegészül ez a közösségen belüli különbségek hangsúlyozásával (török/pomák/roma), az „oszd meg és uralkodj” elv szerint.

A szlavo-macedón kisebbség helyzete

A görög kormány nem ismeri el egy szláv ajkú macedón kisebbség létezését az észak-görögországi Makedónia tartományban, értelmezése szerint a macedón/makedón elnevezés az ott élő 2,2 millió görög nemzetiségű személyt illeti meg.³⁶ A hiányzó elismerés miatt a tanügyi hatóságok elutasítják a kisebbség anyanyelvének iskolai oktatását is. Ugyanez vonatkozik a „macedón” szó használatára egyesületek/szervezetek nevében, hiszen ennek engedélyezése egy macedón kisebbség közvetett elismerését jelentené.³⁷ Ugyancsak nem engedélyezik a görög hatóságok a helységnevek hivatalos kétnyelvű használatát.

Hátrányosan érintik a közösséget azon diszkriminatív törvények is, melyek révén számos, az 1946–1949-es polgárháború következtében menekülni kényszerült szlavo-macedónt megfosztottak állampolgárságától és tulajdonától. Egy 1982-es törvény engedélyezte ugyan a görög származású politikai menekültek számára a visszatérést és állampolgárságuk visszaállítását, de kizárta azokat, akik macedónnak vallották magukat. Hasonlóan alapon szabályozta egy 1985-ben elfogadott törvény az elkobzott vagyonok visszaigénylésének lehetőségét.

Bár a kisebbséghez tartozó személyek közül sokan elismerik, hogy a görög hatóságok diszkriminatív magatartása enyhült az elmúlt évek során, sokan tartanak identitásuk nyílt hangoztatásától vagy anyanyelvük használatától. Ennek némileg ellentmond a görög kormány azon állítása, hogy a közösség szabadon szervezheti kulturális eseményeit, melyekre rendszeresen sor kerül.

Az 1951-es népszámlálás során³⁸ 41 017 személy vallotta azt, hogy szláv nyelven beszél,³⁹ azóta csak becslések vannak a közösség számát illetően. A Greek Helsinki Monitor jelentése 10-30 ezer körülire teszi számukat, bár a kisebbség képviselői 700 ezer „évei macedónról” beszélnek. A közösség jogaíért az Európai Szabad Szövetség – Szivárvány (European Free Alliance – Rainbow) elnevezésű párt küzd aktívan, megpróbálva felhívni a nemzetközi közösség figyelmét is a kisebbség helyzetére. Támogatottságát illetően csak a 2009-es európai parlamenti választások során elért eredményekre lehet támaszkodni, amikor összesen 4530-an (0,09%) adták le szavazatukat a pártra.

Nyilvánvaló, hogy a görög állam hozzáállását a szláv ajkú közösséghez nagy mértékben befolyásolja a szomszédos macedón állammal (ma a nemzetközi szervezetekben elfogadott nevén Macedónia volt-Jugoszláv Köztársaság, FYROM) való névvita.⁴⁰ Görögország attól tart, hogy a Macedón Köztársaság – a közös név és a közös múlt alapján – előbb-utóbb Makedónia tartomány hovatarozását is megkérdőjelezi. Görög vélemény szerint az északi szomszédnál jelenleg tapasztalható azonosulás az ókori Makedónia történelmével egy első lépés ebbe az irányba. A görögországi szlavo-macedón jelenlét hangsúlyozása pedig e követelések alátámasztására szolgálhat.

A kisebbség szemszögéből nézve a Macedónia országnév megtagadása Görögország részéről egyben a macedón identitás tagadását is jelenti általánosan, beleértve a görögországi szláv ajkú kisebbség identitását is.⁴¹ Így magyarázható, hogy az EFA-Rainbow aktívan bekapcsolódott a névvitába a Macedón Köztársaság oldalán, bár e lépésével inkább csak erősítette a kisebbséggel szembeni görög gyanakvást.

A roma kisebbség helyzete

A görögországi roma lakosság számát 200-300 ezerre becsülik. A letelepedett romák mellett számos, vándorló életmódot folytató csoport található. A társadalomba való beilleszkedés terén is nagyok a különbségek, nem ritkák a helyi közösség politikai életében részt vevő vagy sikeres kisvállalkozóként működő romák, akik hangsúlyt fektetnek gyerekeik oktatására. E közösségről beszélve azonban Görögországban leginkább a problémák kerülnek előtérbe, melyek elsősorban az oktatás, a lakhatás és a foglalkoztatottság köré csoportosulnak.

(*Oktatás*) Egy felmérés szerint a roma gyermekek 63%-a nem jár iskolába, csak 10%-a végzi el a kötelező 9 osztályt és csak 3% érettségizik. Más források szerint a gyermek-analfabetizmus aránya megközelíti a 90%-ot. E jelenségnek számos oka van:

- a vándorcigányok életmódja eleve megnehezíti a gyermekek iskolába járását;

- a gyermekházaságok miatt az iskolát idejekorán elhagyó gyermekek (főleg lányok) száma magas;

- sok önkormányzat (adminisztratív) akadályokat gördít a roma gyerekek beiskolázása elé. Olyan feltételeket szabnak (előzetes bejelentés, bizonyos okmányok megléte), melyeknek a roma családok nem tudnak eleget tenni;

- a nem roma szülők kiveszik gyermekeiket a roma gyermekek által is látogatott iskolákból. Ennek gyakori következménye, hogy az önkormányzat különálló épületekben helyezi el a roma gyermekeket, ami jogossá teszi a diszkrimináció vádját és ellehetetleníti az integrációt;⁴²

- a roma gyerekek tudásban le vannak maradva kortársaikhoz képest. Ennek kiküszöbölésére a görög kormány egyes képviselői elkülönített felzárkóztató iskolák létesítését tartanak indokoltnak, hozzátéve, hogy egyes roma közösségeknek nincs „iskolába járási kultúrájuk”.

Jelenleg azonban az Oktatási Minisztérium integrált oktatási keretekben gondolkodik, az iskolai látogatottság növelését és az iskolából való kimaradás csökkentését célozza meg. Ennek érdekében egyszerűsíteni kívánják a beiratkozás feltételeit, az iskolába járó gyerekek családjai pénzügyi és oktatási támogatásban részesülnének, az oktatási anyagokat a roma gyerekek és az őket tanító tanárok igényeihez szabnák.

(*Lakhatás*) Számos roma család és közösség lakhatási körülményei kifejezetten rosszak. Sokan maguk fabrikálta viskókban laknak, nem ritkán szeméttelpek mellett, a közművek rendszerint teljesen hiányoznak. Gyakori a hatósági fellépés (kilakoltatások, razziák) a lakásfoglalók és az illegális táborhelyeket létesítők ellen. Az önkormányzatok arra törekszenek, hogy a településtől minél távolabb tartsák a tábort verő vándorcigányokat, megakadályozva ezáltal, hogy a romák bekapcsolódhassanak a helyi közösség életébe.⁴³

A kormány tudatában van annak, hogy lépéseket kell tenni a romák lakhatási problémáinak megoldása érdekében. A 2002-ben összeállított „Integrált Akcióterv” – mely a romák társadalmi integrációjának elősegítését tűzte ki – egy lakásépítési hitelprogramot is tartalmaz, ennek keretei között 9 ezer roma személy kaphatott fejenként 60 ezer eurós hitelt.

A foglalkoztatottság növelése érdekében a kormány 500 roma kisvállalkozót fejenként 20 ezer euróval szubvencionált vállalkozásuk fejlesztése céljából. Anyagilag támogatják a roma személyek részvételét a kormány által finanszírozott szakmai továbbképzéseken.

Körülményeikből adódóan a roma társadalom egészségi állapota kifejezetten rossznak mondható, várható élettartamuk 55 év (görög átlag: 79 év). Erősíti a többségi társadalom elfogultságát az a tény is, hogy a romák bebörtönzöttségi aránya hétszerese a nem roma lakosságénak.

Egy görögországi nyelvi kisebbség: a vlach közösség

A görögországi vlachok görög nemzetiségűnek vallják magukat, bár anyanyelvük nem görög. Többségük az ország középső és északi részein lakik, számukat illetően csak tág becslések vannak (40-200 ezer között). A közösség egyes képviselői – tekintettel arra, hogy folyamatosan csökken az anyanyelvüket használó vlachok száma – megpróbálják a nyelvi kisebbségi státuszt kiharcolni. Románia a 19. század hatvanas éveitől kezdődően támogatta a kisebbség nyelvi és etnikai identitásának kifejlődését, de ez a második világháborút követően megszűnt. Bár a görög hatóságok engedélyezik kulturális események megrendezését, a nyelvi kisebbségként való elismerést megtagadják.

A görög hatóságok kisebbségellenes beállítottsága szempontjából tanulságos Szotirisz Bletszasz, a Vlach Kulturális Egyesület elnökének esete, aki 1995-ben egy vlach kulturális rendezvény során a Kevésbé Használt Nyelvek Európai Irodája (EBLUL) elnevezésű NGO egyik kiadványát népszerűsítette a görögországi kisebbségi nyelvek témájában.⁴⁴ Emiatt egy görög parlamenti képviselő feljelentést tett (ebben egy másik vlach szervezet támogatta), és a bíróság 2001-ben Bletszaszt első fokon „hamis információk terjesztése” miatt 15 hónap, három évre felfüggesztett börtönbüntetésre és 500 ezer drachma (kb. 1 500 euró) pénzbüntetésre ítélte. Nemzetközi tiltakozásokat követően 2001 októberében a másodfokú bíróság felmentette.

Vallási kisebbségek, a vallásszabadság kérdései

A vallás kérdése kiemelten szerepel a görög alkotmányban. A 3. cikk az „uralkodó vallás” fogalmát („prevailing religion”) használja,⁴⁵ és így a görög ortodox vallást és áttételesen a görög ortodox egyházat a többi görögországi vallás és egyház fölé emeli. Az ortodox egyház valóban kiemelt szerepet és kiváltságos helyzetet élvez a görög társadalomban, ami által óriási – formális és informális – befolyással rendelkezik az élet számos területén az egyén szintjétől a legmagasabb politikai szintig bezárólag.⁴⁶ A görög állampolgárok 95-98%-a vallja magát ezen egyházhoz tartozónak.

Az egyházak működésének alapjait az alkotmány 13. cikke fekteti le: „2. Minden ismert vallás („known religions”) szabadon működhet, vallási szer-

tartásaikat akadálytalanul, a törvény védelme alatt gyakorolhatják. A vallási szertartások nem sérthetik a közrendet és az elismert hagyományokat. A térítői tevékenység tilos. 3. Minden ismert vallás papja ugyanazon állami felügyelő szervnek van alárendelve, és ugyanolyan kötelezettségei vannak vele szemben, mint az uralkodó vallás papjainak.”⁴⁷

Az „ismert vallások” azonban nem esnek homogén megítélés alá. Görögország a zsidó és a nyugat-trákiai muzulmán közösséget, valamint az örmény ortodox egyházat is – hasonlóan a görög ortodox egyházhoz – (köz)jogi személyiségként ismeri el.⁴⁸ Ez azt jelenti, hogy e három közösség birtokolhat, örökségül hagyhat és örökölhet tulajdont, illetve saját néven, vallási szervezetként jelenhet meg a bíróságokon érdekei védelmében.

A többi „egyház” más jogi megítélés alá esik („magánjogi személyiség”),⁴⁹ és közvetlenül nem birtokolhat, örökölhet stb., csak egy általuk létrehozott és regisztrált egyesületen keresztül. Ezen egyházak (jogi szempontból: egyesületek) továbbá csak akkor folytathatnak vallási tevékenységet, ha az „ismert vallások” egyikét képviselik.⁵⁰

A fentiek szerint tehát Görögországban csak négy hivatalosan elismert egyház van, melyek képviselői saját egyházuk nevében léphetnek fel hivatalos szervek előtt, a többiek csak az egyesületekre vonatkozó törvényi előírások keretei között mozoghatnak, mintegy „másodosztályú” vallási szervezetként. Ezen utóbbi csoportba sorolható többek között a római katolikus egyház, a pünkösdi mozgalom, a metodista egyház, a Jehova tanúi és az evangéliumi egyház.

Görögországban mintegy 200 ezer ember vallja magát római katolikus vallásúnak.⁵¹ A római katolikus egyház jogi személyiségét és a kánonjog alapján való működését a görög állam nem ismeri el, az egyház képviselőinek évtizedes törekvése ellenére.⁵² Bár a görög kormány 2009-re ígérte az egyház státuszának felülvizsgálatát, az ügyben nem történt előremozdulás. Egy 1997-es ítéletben az ECHR elmarasztalta Görögországot a katolikus egyház jogi személyiségének megtagadása miatt. Az indoklás szerint az egyház panaszával nem fordulhat a bírósághoz, és ez korlátozza jogait. Ennek eredményeképpen a görög parlament 1999-ben a katolikus egyház 1946 előtt már létező egyházközségeinek bizonyos jogokat biztosított, a később alakultaknak azonban nem.

Érdeemes még kitérni a Nyugat-Trákián kívül élő muzulmánok helyzetére. Őshonosnak számítanak a Dodekanészosz-szigetcsoporton élők, akikre nem vonatkozott az 1923-as lakosságcsere, mivel abban az időben a szigetek Olaszország fennhatósága alatt álltak.⁵³ Bár a *Lausanne-i Békeszerződésnek* 45. cikkének nincs területi hatálya,⁵⁴ a görög állam nem biztosítja számukra a nyugat-trákiai muzulmán kisebbség által élvezett jogokat, bár képviselőik ezt folyamatosan követelik.

Rajtuk kívül körülbelül 700-800 ezer főre becsült muzulmán bevándorló él Görögország területén.⁵⁵ Mivel Nyugat-Trákián kívül nincsenek legálisan

működő mecsetek, a hívők csak illegális helyiségekben gyakorolhatják vallásukat. Bár a parlament 2000-ben törvényben garantálta egy mecset és egy hozzá csatolt iszlám kulturális központ megépítését Athénban, ez nem történt meg az ortodox egyház és az athéni lakosság ellenkezése miatt. 2006-ban a parlament egy új törvényt hozott egy (kulturális központ nélküli) mecset megépítésére, ám az építkezés elkezdése tovább várat magára. A mecset állami pénzből és az állam által rendelkezésre bocsátott telken épülne meg. A török kormány többször felajánlotta, hogy saját pénzén felújítja a még a török időkből fennmaradt, mára már gyakran romos állapotban lévő mecseteket, ám ezt a görög fél – arra hivatkozva, hogy erről majd maga gondoskodik – rendre elutasította.

Az imahelyek kérdésének rendezetlenségén kívül a temetkezési helyek hiánya jelent nagy gondot a muzulmán hívők számára. Bár a görög ortodox egyház felajánlott egy telket egy muzulmán temető létesítésére, az építkezés nem halad előre. Elkészültéig az elhunytak földi maradványait visszaszállítják a származási országba, vagy pedig Nyugat-Trákiában temetik el.

Bár a vallásszabadság biztosítása érdekében Görögországban láthatóan még számos tennivaló akad, nem szabad figyelmen kívül hagyni az elért eredményeket (főleg, hogy ezek gyakran a konzervatív ortodox egyház tiltakozása ellenére születtek). A görög törvények lehetővé teszik az „idegen vallásúak” földi maradványainak elhamvasztását (ez az ortodox vallásúaknál ismeretlen), a személyazonossági igazolványokból törölték a vallási hovatartozás bejegyzését, a kisebbségi vallásokhoz tartozó diákok részére állami iskolákban nem kötelező a vallásoktatáson való részvétel, és Görögországban csak elvétve jelentkezik vallási kisebbségekkel szembeni ellenséges magatartás.⁵⁶

Következtetések, értékelés a magyar kisebbségpolitika szempontjából

Más régióbeli országokhoz hasonlóan, a mai görög kisebbségpolitika a történelmi tapasztalatok alapján alakult ki, restriktív jellege a szomszédos népekkel folytatott háborúk és a nemzetállami törekvések következménye. A modernkori Görögországban az őshonos kisebbségek aránya a görög lakossághoz képest folyamatosan csökkent. Köszönhető ez elsősorban a kedvezőtlen történelmi eseményeknek, melyek során a kisebbségek üldöztetésnek és kényszerű lakosságcserének voltak kitéve. Számottevően rontotta az arányokat a konfliktusok során (vagy azokat követően) betelepített görög menekültek tömeges megjelenése is.

A nemzetiségi arányok erőszakos megváltoztatása mellett az asszimilációs jelenségek is erős hatással voltak, elsősorban az ortodox vallású nyelvi kisebbségek esetében. A dolgozatban tárgyalt vlachok mellett ide sorolhatók az

arvaniták is, eredetileg egy albán népcsoport, mely mára majdnem teljesen beolvadt a többségi nemzetbe.

Közel egy évszázaddal azt követően, hogy Görögország elnyerte mai formáját, megállapítható, hogy a görög nemzeti törekvések sikeresek voltak a kisebbségpolitika terén. A nyelvi kisebbségek görög nemzeti öntudattal rendelkeznek, a nemzeti kisebbségek eltűntek vagy elhanyagolható a számarányuk, a vallási kisebbségek az államegyház mellett alig észrevehetőek, a roma etnikai kisebbség pedig jelen van ugyan, de nem jelent veszélyt a társadalomra vagy a görög állam egységére. Az egyetlen számottevő, erős öntudattal rendelkező közösség a tömbben élő és viszonylag nagy számú muzulmán vallási/török nemzeti kisebbség, mely dinamikus demográfiai fejlődésével és anyaországi kötődéseivel aggodalommal tölti el a görög politikai vezetést.

Görögországot kisebbségeihez való viszonyulása terén a klasszikus nemzetállami megközelítés jellemzi. Egyes egyéni kisebbségi jogokat elismer, de közösségi jogokat egyáltalán nem. Magyarországtól eltérően nincs kisebbségjogi törvénye és az alkotmány sem tekinti a kisebbségeket államalkotó tényezőnek. Hasonlóság a két ország között, hogy a kisebbségek parlamenti képvisellete nem biztosított.⁵⁷ Görögország, hazánkhoz hasonlóan, a nagyobb parlamenti pártok képviselőjeként juttat parlamenti helyhez kisebbségi személyeket.⁵⁸ A két ország roma lakosságának helyzete számos ponton megegyezik.

A határon túli magyarság szempontjából nézve viszont a görög gyakorlat sok közös vonást mutat fel Magyarország egyes szomszédjainak kisebbségpolitikájával. A nem görög, nem ortodox közösségeket idegen elemként érzékelik a „nemzet testében” és bizalmatlansággal fordulnak feléjük. Görögországban is súlyos gondnak tartják (némiképp érthetően), hogy a kisebbségi személyek nem vagy csak alig beszélnek az ország nyelvét, bár a görögök a helyzet megváltoztatása érdekében pozitív, ösztönző intézkedéseket tesznek.

Magyar szemszögből nézve ismerősen hangzik az az ismételt felmerülő görög „vád”, hogy Törökország „felügyeli” a trákiai muzulmán kisebbséget a Komotimiban működő, nagy befolyással bíró főkonzulátusán keresztül, és hogy anyagilag támogatja a kisebbségi közösség tevékenységeit és egyes képviselőit. Görög részről sem veszik jó néven – bár nem lépnek fel ellene –, ha egy görögországi látogatáson levő török politikus a nyugat-trákiai kisebbséghez is ellátogat.⁵⁹

Jegyzetek

¹ A Görög Alkotmány (angol nyelven), <<http://www.hri.org/docs/syntaxma/>> (letöltve: 2010. 08. 19.)

- ² A szerző fordítása.
- ³ Például legújabban az EU *Alapjogi Chartája*, melynek 21. cikke többek között a nemzeti kisebbséghez való tartozás miatti megkülönböztetést tiltja.
- ⁴ 1. United Nations, General Assembly: Promotion and Protection of all Human Rights, Civil, Political, Economic, Social and Cultural Rights, Including the Right to Development. Report of the independent expert on minority issues, Gay McDougall. Mission to Greece (8–16 September 2008); 2. US Department of State: 2008 Country Report on Human Rights Practices – Greece. 3. Council of Europe: report by Thomas Hammarberg, Commissioner for Human Rights of the Council of Europe, following his visit to Greece on 8–10 December 2008. 4. Council of Europe, Parliamentary Assembly: Report by Michel Hunault „Freedom of religion and other human rights for non-Muslim minorities in Turkey and for the Muslim minority in Thrace (Eastern Greece).
- ⁵ McDougall: 2009. 02. 18., Hammarberg: 2009. 02. 19., USA KÜM: 2009. 02. 25., Hunault: 2009. 04. 21.
- ⁶ McDougall: muzulmán vallási kisebbség, egyéb vallási kisebbségek, szlavo-macedón kisebbség, romák elleni diszkrimináció; Hammarberg: muzulmán vallási kisebbség; USA KÜM: az emberi jogok helyzete általánosan; Hunault: nyugat-trákiai muzulmán vallási kisebbség és törökországi nem muzulmán kisebbségek helyzetének párhuzamba állítása.
- ⁷ A törökök 1460-ra teljesen elfoglalták a mai szárazföldi Görögország területét, és 1832-ig kellett várni a teljes körű függetlenség kivívására. Az ország mai formáját lényegében 1913-ra, a balkáni háborúkat követően nyerte el, majd 1947-ben Olaszországtól a Dodekanészosz-szigetcsoportot is megkapta.
- ⁸ Jó példa erre a ma majdnem teljes egészében görög lakosságú Thesszaloniki: 1913-ban a 157 889 lakosból csak 25,3% volt görög (38,9% zsidó, 29% muzulmán, 4% bolgár). Még szembetűnőbb az 1890-es adat, amikor a görögök a lakosság 13,6%-át tették ki. Forrás: <<http://en.wikipedia.org/wiki/Thessaloniki#Demographics>> (letöltve: 2010. 07. 18.)
- ⁹ PENTZOPOULOS, Dimitri: *The Balkan Exchange of Minorities and Its Impact on Greece*, C. Hurst & Co. Publishers, 2002, 60. p.
- ¹⁰ Hiába tartozott ugyanis a görög fél az első világháború győzteseinek közé, a Törökországgal vívott háborút elvesztette. A több mint háromezer éves kis-ázsiai jelenlét végleges és tragikus megszűnését a görögök a mai napig katasztrófaeként élik meg.
- ¹¹ Ennek köszönhetően még a mai napig is görögül beszélő muzulmán közösségek élnek Törökországban, de Libanonban és Szíriában is. L. <http://en.wikipedia.org/wiki/Greek_Muslims> (letöltve: 2010. 07. 18.)
- ¹² Másfelől viszont Törökországban maradhattak a konstantinápolyi (a szerződésalkötés idején kb. 200 ezer fő), valamint az Imvros (Gökceada) és Tenedos (Bozcaada) szigeten lakó görögök.
- ¹³ <http://www.fhw.gr/chronos/14/en/1923_1940/society/choros/04.html> (letöltve: 2010. 07. 18.) Az arányok megváltozásához nagyban hozzájárultak a kis-ázsiai gö-

rög menekültek is, akiknek nagy részét (750 ezer főt) Észak-Görögországba telepítették, ahol alacsonyabb volt a görög lakosság részaránya. Hasonló vonatkozik a Törökországból befogadott több tízezer örményre is.

- ¹⁴ History of the Jews in Thessaloniki: <http://en.wikipedia.org/wiki/History_of_the_Jews_of_Thessaloniki#Second_World_War> (letöltve: 2010. 07. 18.)
- ¹⁵ 2456/1920 számú törvény („A zsidó közösségekről”).
- ¹⁶ Erre az időre tehető a (titói Jugoszlávia által támogatott) macedón nemzettudat kialakulása is a görögországi szláv ajkú kisebbség körében.
- ¹⁷ Slavic-speakers of Greek Macedonia: <http://en.wikipedia.org/wiki/Slavic-speakers_of_Greek_Macedonia> (letöltve: 2010. 07. 18.)
- ¹⁸ A KKE adatai szerint a görög nemzetiségű és a szláv ajkú menekültek együttes száma 55 881. Egy 1951-es jugoszláv forrás szerint a polgárháborút követően Jugoszláviában összesen 28 595 görögországi szláv telepedett le. Macedóniai források a szláv ajkú menekültek számát 213 000-re teszik. Forrás: L. Uo.
- ¹⁹ A görög kollektív emlékezetben élénken él az évszázados török uralom, és jelenleg is számos, a mindennapokban tapasztalható negatív jelenséget a görög közvélemény ezen időszaknak tulajdonít, mint például a korrupció, a nepotizmus, egy máig fennálló feudális viszony a politikai elit és a választók között, a kölcsönös szívességek rendszere a politikában és a mindennapokban stb. Ehhez hozzájön, hogy a görög közvélemény az ország szuverenitása tekintetében ma is egyértelműen Törökországot látja a legnagyobb veszélynek.
- ²⁰ A közösség nemzeti-etnikai különbözőségeit a görög kormány folyamatosan hangsúlyozza. Ezzel ellentétben a muzulmán közösség vezetői szerint Nyugat-Trákiában egy homogén török nemzetiségű kisebbség él.
- ²¹ Mások viszont azt hangsúlyozzák, hogy ha Görögország nem restriktív, az elvándorlást elősegítő politikát folytatott volna, a muzulmánok száma mostanra fél millióra rúgna.
- ²² 1955-ig, a kétoldalú török–görög kapcsolatok megromlása előtt, a görög hatóságok maguk is használták a „török” jelzőt és engedélyezték e jelzővel ellátott egyesületek működését. Ezt követően még azon egyesületek is meg kellett hogy változtassák nevüket, melyek addig „legálisan” használták elnevezésükben a „török” szót.
- ²³ Ehhez hozzá kell tenni, hogy a pomákoknak és a romák egy részének saját anyanyelve van. Görög részről olyan esetekre is felhívják a figyelmet, amikor a „többségi” törökök nem török muzulmánokra török identitást kényszerítenek.
- ²⁴ A muftik bírói jogkörrel is felruházott saria jogtudósok, akik vallási tisztséget is betöltenek.
- ²⁵ A muzulmánok a gyakorlatban választhatnak a két jogrendszer közül.
- ²⁶ E rendszer még az Ottomán Birodalom korából maradt fent és a *Lausanne-i Szerződés* 42. cikke garantálja, hogy családjogi kérdésekben a kisebbség szokásainak megfelelően kell ítélni. A saria görögországi alkalmazását azonban sok kritika érte/éri, hiszen esetenként éles ellentétben áll a görög polgári joggal (pl. a házasságkötés alsó korhatára 12 év, a nők hátrányt szenvednek hagyatéki kérdésekben, illetve a válás-

nál). Jogszabály rendelkezik arról, hogy a saria „nem írhatja fölül” a görög jogrendszert és alkotmányt, azonban a muftik által hozott ítéletek ellenőrzése és utólagos felülvizsgálata esetleges. Akadt olyan eset is, hogy 11 éves lányt adtak férjhez, és ezt a görög polgári bíróság utólag megerősítette. Görögország számára láthatóan kényes kérdés a muftik bírói jogköre: a *Lausanne-i Békeszerződés* szerint biztosítaniuk kell e jogot, a muftik döntései azonban esetenként ellenkeznek Görögország nemzetközi kötelezettségeivel. Ebből kifolyólag a görög Nemzeti Emberjogi Bizottság és az Európa Tanács a muftik bírói jogkörének megvonását szorgalmazza.

²⁷ Jelenleg három választott és három kinevezett mufti van.

²⁸ Nyugat-Trákiában 215 kisebbségi általános iskola működik.

²⁹ A törökországi tanárok bérét a török kormány fizeti. Egy 1951-ben született megállapodás szerint Törökország 35 tanárt küldhetne, de Görögország jelenleg csak 16-nak ad munkavállalási engedélyt. A maga részéről Görögország 14 tanárt küld törökországi görög iskolákba.

³⁰ Megjegyzendő még, hogy kisebbségi óvodák tekintetében is hiány van.

³¹ A görög iskolai rendszer 6+3+3 éves beosztású.

³² A kisebbségi közösség felmérése azt mutatja, hogy az általános iskola elvégzése után a gyerekek 20%-a (!) beszélt többé-kevésbé jól görögül.

³³ Törökország szerint ez a szám 60 ezer.

³⁴ Jelenleg még azonos feltételek vonatkoznak rájuk, mint bármely külföldre, aki görög állampolgár szeretne lenni. A Belügyminisztérium tájékoztatása szerint 2006-ban 41 személy státuszát rendezték és 18 ügy folyamatban volt.

³⁵ Nyugat-Trákia Görögország egyik legszegényebb tartománya, melyet súlyosan érintett az elmúlt években a dohánytermelőknek nyújtott uniós támogatások megvonása is.

³⁶ A görög nyelv nem ismeri a magyar nyelvben érzékelhető különbséget a (szláv) macedón és a (görög) makedón elnevezés között.

³⁷ A strasbourgi bíróság a gyülekezési jog megsértése miatt 1998-ban egy konkrét ügyben elmarasztalta Görögországot, mely azonban továbbra sem tesz eleget kötelezettségeinek, arra hivatkozva, hogy a kérdés a görög Legfelsőbb Bíróság előtt van.

³⁸ Ez volt az utolsó népszámlálás Görögországban, melynek során az anyanyelvre is rákérdeztek.

³⁹ Ez a szám a szlavo-macedónok mellett nyilván a pomákokat is tartalmazza.

⁴⁰ Görögország nem ismeri el Macedónia alkotmányos nevét.

⁴¹ Valóban, görög részről (még) nem vetik fel azt a kérdést a névvita során, hogy például az Észak-Macedónia elnevezés elfogadása esetén az ott lakókat „észak-macedónoknak” kellene-e nevezni, akik az „észak-macedón” nyelvet beszélik.

⁴² Az ECHR 2008 márciusában Görögország ellen ítélt egy ilyen esetben.

⁴³ Nagyjából 70 ilyen táborhelyet tartottak nyilván 2008 végén.

⁴⁴ Bletszasz egyesülete az EBLUL Tagállambeli Bizottságának tagja. Az említett kiadvány megjelenésére az Európai Bizottság adott pénzt. A Bizottság egyik jelentésében elismeri egy vlach közösség létezését Görögországban.

⁴⁵ „Görögország uralkodó vallása Krisztus Keleti Ortodox Egyháza.” (A szerző fordítása)

- ⁴⁶ Klasszikus példája az egyház családok életére való befolyásának az újszülött anyakönyvezése. A gyerek végleges anyakönyvezésére csak a keresztelőt követően kerülhet sor, addig (ez eltarthat akár két évet is) csak egy ideiglenes okmányt kap, melyen leendő keresztnéve nincs feltüntetve (csak az, hogy fiú vagy lány).
- ⁴⁷ A harmadik bekezdés – bár a felügyelet szempontjából egy hatóság alá sorol minden egyházat – ismételten világosan szétválasztja az „uralkodó egyházat” a többi „ismert vallástól”.
- ⁴⁸ A görög törvények szerint: „legal entities of public law”.
- ⁴⁹ „Legal entities of private law”. A görög törvények szerint nem is egyházakról van szó, a kifejezést a dolgozat csak az egyszerűség kedvéért használja.
- ⁵⁰ Léteznek kritériumok arra vonatkozóan, hogy mely vallás lehet „ismert vallás”: nyilvánosan hirdetett doktrína, a nyilvánosság számára nyitott istentiszteletek, non-profit jelleg, a közérkölcsebe nem ütköző tanítások, rítusok, vallási hierarchia megléte. A görög vallási hatóság legutóbb 2006-ban fogadott el „ismert vallásként” egy vallási közösséget azáltal, hogy engedélyt adott a vallásgyakorlás helyszínéül szolgáló épület megvásárlására.
- ⁵¹ Őshonos 50 ezer, lengyelek 60-80 ezer, filippínó 45 ezer, egyéb idegen 30 ezer. Az őshonos katolikusok nagy része az egykor a Velencei Köztársasághoz tartozó szigeteken lakik.
- ⁵² Sokan a görög ortodox egyház és egyes politikusok állítólagos „aknamunkájára” vezetik vissza a kudarcot.
- ⁵³ Mintegy 5 ezer őshonos muzulmán él elsősorban Rodosz és Kósz szigetén.
- ⁵⁴ A cikk kifejezetten a *Görögország területén élő* muzulmán kisebbségről beszél.
- ⁵⁵ Döntő többségük 1990 után a jobb megélhetés érdekében érkezett az országba, elsősorban Albániából, Macedóniából, Pakisztánból, Bangladesből és az észak-afrikai országokból.
- ⁵⁶ Bár antiszemita megnyilvánulások néha előfordulnak, például 2010 januárjában a chániai zsinagóga elleni kétszeres támadás.
- ⁵⁷ Görögországban a muzulmán kisebbség követelései közé tartozik, hogy esetükben ne alkalmazzák a 3%-os parlamenti küszöböt.
- ⁵⁸ Jelenleg két muzulmán képviselője van a baloldali PASZOK-nak (egy Rodopi megyéből, egy pedig Xanthiból).
- ⁵⁹ A muzulmánok kompakt jelenléte egy adott területen – bár ott is kisebbségben vannak – némileg emlékeztet a romániai „székely megyék” vagy a dél-szlovákiai magyarok helyzetére.